

5. สรุปและข้อเสนอแนะ

สรุปผลการวิจัย

1. สภาพทางเศรษฐกิจและสังคม มูลเหตุจูงใจที่ทำให้ราษฎรอยู่อาศัยและทำมาหากินในเขตป่าสงวนแห่งชาติ หมู่บ้านที่ศึกษาทั้ง 3 หมู่บ้าน มีอายุประมาณ 120-200 ปี ก่อนที่ทางราชการประกาศเป็นพื้นที่เขตป่าสงวนแห่งชาติ ซึ่งส่วนใหญ่อพยพมาจากบริเวณใกล้เคียง ประกอบด้วยจำนวน 121-220 ครัวเรือน ประชากรจำนวน 540-776 คน ประชากรต่อครัวเรือน 2-10 คน อัตราส่วนของวัยพึ่งพิงต่อวัยแรงงานประมาณ 1:3 พื้นที่ที่ตั้งของหมู่บ้านและที่ทำกินมีลักษณะเป็นลูกคลื่นลอนตื้นและลาดเอียง มีเนื้อที่ของแต่ละหมู่บ้าน 2,000 ไร่ ถึง 11,250 ไร่ ดินเป็นดินร่วนปนทราย มีความอุดมสมบูรณ์ต่ำ ดินพื้นที่ทำกินและที่อยู่อาศัยมีลักษณะเป็นดินร่วนปนทราย ปริมาณฝนตกเฉลี่ย 1,200-1,400 มม.ต่อปี มี 3 ฤดูกาล ฤดูร้อน (กุมภาพันธ์-พฤษภาคม) ฤดูฝน (มิถุนายน-กันยายน) ฤดูหนาว (ตุลาคม-มกราคมของปีถัดไป) ด้วยอุณหภูมิเฉลี่ยในฤดูร้อน 38 องศาเซลเซียส และประมาณ 15 องศาเซลเซียสในฤดูหนาว

อาชีพของประชากรเกือบทั้งหมด ได้แก่ เกษตรกรปลูกพืชเป็นหลัก ที่ราบลุ่มทำนา ที่ดอนปลูกพืชไร่ อ้อย มันสำปะหลัง ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ หรือปลูกไม้ผลยืนต้น เช่น มะม่วง มะขามหวาน เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีอาชีพนอกภาคการเกษตร เช่น จัดสวน ทอผ้า นอกจากนั้นยังมีการปลูกพืชผักไว้บริโภคภายในครัวเรือน และมีประชากรวัยหนุ่มสาวจำนวนมากอพยพอย่างถาวรไปทำงานทำในตัวเมือง โดยเฉพาะกรุงเทพมหานคร รวมถึงการไปทำงานทำในต่างประเทศ

รายได้ต่อครัวเรือนของราษฎรแตกต่างกันไปตามประเภทของอาชีพ เช่น อาชีพทำนามีรายได้ 10,000 บาท/ปี รับจ้าง 110-170 บาท/วัน ขายของเบ็ดเตล็ด 200-300 บาท/วัน ปลูกพืชไร่ 15,000-30,000 บาท/ปี ปลูกไม้ผล 70,000-100,000 บาท/ปี มีแรงงานเกษตรเต็มเวลา 3-4 คน/ครัวเรือน ซึ่งเป็นสภาพที่ขาดแคลนแรงงาน เพราะการอพยพไปทำงานทำที่อื่น อัตราการเกิดลดลง ราคาผลผลิตตกต่ำ ขาดแคลนน้ำเพื่อการอุปโภคและการเกษตร ราษฎรแก้ไขปัญหาดังกล่าวด้วยการจ้างแรงงานเพิ่มเติม ในอัตราวันละ 100 บาท บางส่วนใช้วิธีลงแขก หรือใช้เครื่องทุ่นแรง หรือขายที่ดินในสวนที่เป็นแรงงานที่มีอยู่

ประเพณีที่ราษฎรได้ปฏิบัติอยู่นั้นมีครบ 12 เดือน และประเพณีที่สำคัญ เช่น งานบุญสงกรานต์ บุญเข้าพรรษา บุญออกพรรษา

ราษฎร โดยเฉพาะเด็ก ในหมู่บ้านประสบกับโรคขาดสารอาหาร โรคพยาธิ โรคหวัด โรคทางเดินอาหาร ส่วนวัยผู้ใหญ่เป็นโรคตับ และนำไปรักษาที่โรงพยาบาลประจำอำเภอหรือสถานอนามัยประจำตำบล ส่วนหมู่บ้านที่ตั้งอยู่ใกล้ป่าที่มีความอุดมสมบูรณ์ ราษฎรยังใช้การรักษาโดยใช้ยาสมุนไพร

อุตสาหกรรมในครัวเรือน ประกอบด้วย การจักสานจากไม้ไผ่ การทอเสื่อ ทอผ้าฝ้าย บางหมู่บ้านปลูกหม่อนเลี้ยงไหม ส่วนใหญ่ผลิตไว้ใช้ในครอบครัว บางครอบครัวสามารถนำผ้าไหมไปขายและทำรายได้ปีละ 10,000 บาท

2. การผลิตทางการเกษตร ปัญหาอุปสรรคและแนวทางแก้ไข

เนื่องจากทั้ง 3 หมู่บ้านตัวอย่างตั้งอยู่ในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ตอนบน ยังผลให้การปลูกพืช การเลี้ยงสัตว์ ตลอดจนเทคนิควิธีการเลี้ยงสัตว์ และเทคนิควิธีการผลิต และปัญหาอุปสรรคคล้ายคลึงกัน ดังนี้

การปลูกพืช พืชที่ปลูกประกอบด้วย ข้าว ปลูกในที่ราบลุ่ม อ้อย มันสำปะหลัง พืชไร่อื่นๆ รวมทั้งไม้ผลปลูกบนที่ดอน ซึ่งไม้ผลประกอบด้วย มะขามหวาน ลำไย มะม่วง เป็นต้น ส่วนพืชผักปลูกในพื้นที่ปลูกข้าวหลังการเก็บเกี่ยว หรือปลูกในฤดูฝนบนที่ดอน

การเลี้ยงสัตว์ มีลักษณะพื้นที่เป็นที่ดอนและมีพื้นที่ทำเลที่ใช้เลี้ยงสัตว์ และได้เข้าร่วมโครงการปรับปรุงโครงสร้างและระบบการผลิตการเกษตรของกรมปศุสัตว์ ได้สนับสนุนการเลี้ยงโคกระบือเพื่อใช้แรงงาน นอกจากนี้ทุกครัวเรือนยังมีการเลี้ยงสัตว์เล็กอื่นๆ ได้แก่ สุกร ไก่พื้นเมือง เป็ด และการเลี้ยงปลาในบ่อ ซึ่งปลาที่เลี้ยง คือ ปลาไน นิล ตะเพียน ปลาดุก

ปัญหาในการผลิตพืชและวิธีการแก้ไขของเกษตรกรทั้ง 3 หมู่บ้านที่พบส่วนใหญ่ ประกอบด้วย

(1) น้ำเพื่อการเพาะปลูกไม่เพียงพอ และไม่มีระบบชลประทาน ต้องอาศัยน้ำฝน

(2) ขาดแคลนแรงงานที่ใช้ในการผลิตในช่วงการเพาะปลูกและการเก็บเกี่ยวข้าว เนื่องจากคนในวัยแรงงานได้อพยพแรงงานสู่เมืองมากขึ้น จึงมีการจ้างแรงงานในหมู่บ้านและหมู่บ้านอื่นมาทดแทน

(3) โรคแมลงและสัตว์ศัตรูพืช พบโรคระบาดข้าวที่เกิดจากเชื้อรา และสามารถติดต่อทางเมล็ดพันธุ์ได้ การแก้ไขของเกษตรกรโดยการคัดเลือกเมล็ดพันธุ์ที่

สมบูรณ์ ส่วนแมลงศัตรูพืชจะใช้สารเคมีฉีดพ่น สัตว์ศัตรูที่สำคัญ ได้แก่ หนู และปูนา หนูกินข้าวโพด การกำจัดโดยการจับฆ่าและใช้ยาเบื่อ

(4) ปัจจัยการผลิตมีราคาแพง เช่น ปุ๋ย สารเคมี และเมล็ดพันธุ์ นอกจากนี้แหล่งจำหน่ายยังอยู่ไกลจากหมู่บ้าน การแก้ไขปัญหของเกษตรกรโดยทำการแลกเปลี่ยนเมล็ดพันธุ์ข้าวกันเอง ซึ่งบางครั้งทำให้เกิดการปลอมปนของเมล็ดพันธุ์

(5) ดินมีความอุดมสมบูรณ์ต่ำ เนื่องจากมีการทำการปลูกพืชมานาน เนื้อดินเป็นดินร่วนปนทราย มีแร่ธาตุอาหารในดินต่ำ และการอุ้มน้ำไม่ดี ผลผลิตต่ำ เกษตรกรแก้ไขโดยใช้ปุ๋ยคอกและปุ๋ยวิทยาศาสตร์

(6) ราคาผลผลิตตกต่ำและไม่มีเสถียรภาพ ราคาข้าวจะตกต่ำในช่วงต้นฤดูหลังการเก็บเกี่ยว เกษตรกรส่วนใหญ่จะนำผลผลิตไปจำหน่ายที่ฉางข้าวในเมือง และมีส่วนขายให้พ่อค้าคนกลางที่เข้ามารับซื้อในหมู่บ้าน และบางส่วนนำผลผลิตไปจำหน่ายกับ ธ.ก.ส. และสหกรณ์การเกษตร และเก็บไว้ในยุ้งฉางตนเองเพื่อรอจำหน่ายเมื่อราคาข้าวสูงขึ้น แต่เกษตรกรในกลุ่มนี้มีเพียงจำนวนเล็กน้อยเท่านั้น

3. หน่วยงานและกิจกรรมการพัฒนาการเกษตรของหน่วยงานของรัฐและองค์กรเอกชนที่เข้าไปดำเนินงานพัฒนาในหมู่บ้าน ประกอบด้วย

(1) กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ มี 3 หน่วยงานที่ดำเนินงานในกิจกรรมต่าง ๆ ดังนี้

- สำนักงานเกษตรอำเภอ กรมส่งเสริมการเกษตร ประกอบด้วย โครงการ/กิจกรรมที่สำคัญ 9 โครงการ คือ โครงการส่งเสริมการทำและใช้ปุ๋ยหมัก โครงการส่งเสริมการปลูกถั่วลิสงฤดูฝน (แปลงเล็ก) โครงการแลกเปลี่ยนเมล็ดพันธุ์ข้าว โครงการส่งเสริมปลูกปอแก้ว (แปลงเล็ก) โครงการเพิ่มศักยภาพและพัฒนาการผลิตมันสำปะหลัง โครงการปรับปรุงโครงสร้างและระบบการผลิตการเกษตร โครงการจัดตั้งกลุ่มสตรีเกษตรกร โครงการถ่ายทอดวิทยาการความรู้ทางการเกษตร และโครงการปลูกป่าร่วมกับสำนักงานป่าไม้

- กรมป่าไม้ โดยสำนักงานป่าไม้จังหวัดและป่าไม้อำเภอสนับสนุนการปลูกป่าไร่ละ 3,000 บาท ในเวลา 5 ปี

- กรมชลประทาน ประกอบด้วย แผนงาน/โครงการจัดหาแหล่งน้ำ โครงการสร้างฝาย การขุดลอกแหล่งน้ำและขุดสระในไร่นา เพื่อให้เกษตรกรมีน้ำเพียงพอต่อการบริโภค อุปโภค การเพาะปลูก และการเลี้ยงสัตว์

(2) กระทรวงมหาดไทย มี 3 หน่วยงานหลัก ดังนี้

- กรมการปกครอง สนับสนุนการจัดตั้งให้มีหมู่บ้านอาสาพัฒนาและป้องกันตนเอง (อพป.) และการจัดทำโครงการช่วยเหลือผู้ประสบภัยแล้ง รวมทั้งการเลือกตั้งคณะกรรมการ อบต. และเป็นที่ปรึกษาของ อบต.

- กรมการพัฒนาชุมชน พัฒนากลุ่มองค์กรและอาชีพ พร้อมทั้งการพัฒนาความเป็นผู้นำและการพึ่งตนเองได้ของประชาชน งานพัฒนาแหล่งน้ำตามโครงการพัฒนาชนบท

- สำนักงานเร่งรัดพัฒนาชนบท ประกอบด้วยโครงการสร้างบ่อบาดาล (น้ำโยก) ปัจจุบันราษฎรได้เลิกใช้แล้ว โครงการประปา โครงการสร้างถังเก็บน้ำขนาดความจุ 2,000 ลิตร โถงน้ำขนาดความจุ 200 ลิตร และการสร้างถนนเข้าหมู่บ้านและเชื่อมระหว่างหมู่บ้าน

(3) กระทรวงอุตสาหกรรม มี 2 หน่วยงาน ดังนี้

- กรมทรัพยากรธรณี ก่อสร้างบ่อบาดาล จัดหาแหล่งน้ำเพื่อการบริโภคภายในครัวเรือน

- กรมส่งเสริมอุตสาหกรรม ศูนย์ส่งเสริมอุตสาหกรรมภาคฯ ได้ให้บริการความรู้และฝึกอบรมเพื่อพัฒนาทักษะและฝีมือการทอเสื่อ การจักสาน การย้อมสีทอผ้าไหมและผ้าฝ้าย เพื่อเพิ่มมูลค่าของสินค้าให้สูงขึ้น

(4) กระทรวงสาธารณสุข หน่วยงานหลักที่รับผิดชอบ คือ สำนักงานสาธารณสุขอำเภอ โครงการ/กิจกรรมที่สนับสนุนในหมู่บ้าน ประกอบด้วย โครงการส่งเสริมให้ชาวบ้านทำและใช้ส้มขี้ม โครงการส่งเสริมอนามัยเด็กในโรงเรียน กองทุนยาในหมู่บ้าน และโครงการสร้างถังเก็บน้ำฝนที่โรงเรียน

(5) ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.) ให้การสนับสนุนกู้ยืมสินเชื่อ จำหน่ายปัจจัยการผลิตในราคาถูก ให้บริการความรู้ทางการเกษตร และจัดตั้งกลุ่มเกษตรกรในรูปกลุ่มลูกค้า ธ.ก.ส.

(6) องค์กรเอกชน ประกอบด้วย ร้านค้าในหมู่บ้านและพ่อค่านายทุนที่ได้เข้าไปในหมู่บ้านเพื่อให้บริการวัสดุอุปกรณ์ ปุ๋ยเคมี ยาปราบศัตรูพืช เมล็ดพันธุ์พืช หรือเข้าไปรับซื้อผลผลิตจากหมู่บ้าน

4. ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะของราษฎรต่อแนวทางอนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้ให้มีความยั่งยืน

(1) ความสำคัญของป่าไม้ต่อการดำรงชีวิตของราษฎรในหมู่บ้าน ป่าไม้มีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตของราษฎร ดังนี้ เป็นแหล่งอาหาร ได้แก่ เป็นที่เก็บเห็ด แหล่งหน่อไม้ และจับสัตว์ป่ามาใช้เป็นอาหาร เป็นแหล่งไม้ใช้สอย แหล่งของยาสมุนไพร เป็นทำเล

เลี้ยงสัตว์โค-กระบือในฤดูฝน เป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมตามประเพณี เช่น ป่าช้า ดอนปู่ตา สำนักสงฆ์ วัด และเป็นสถานที่ท่องเที่ยวพักผ่อนหย่อนใจ

(2) ข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะแนวทางอนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้ ปัจจุบันสภาพป่าได้ถูกบุกรุกเพื่อใช้เป็นพื้นที่การเกษตร แต่ยังมีสภาพป่าสาธารณะในเขตป่าช้าเพื่อประกอบพิธีกรรม หลังจากรัฐบาลได้ห้ามตัดไม้และปิดสัมปทานป่าไม้ การลักลอบตัดไม้ได้ลดลง การให้ความรู้แก่ราษฎรในพื้นที่เป็นสิ่งสำคัญที่จะรักษาสภาพป่าไว้ และสร้างทัศนคติที่ดีต่อราษฎร ให้การอนุรักษ์ต้นน้ำลำธาร การกำหนดกฎระเบียบการใช้ประโยชน์จากป่า ตลอดจนแนวทางการรักษาสภาพป่าไม้ให้คงอยู่อย่างสมบูรณ์ ซึ่งมีหลายวิธี กล่าวคือ การปลูกป่าเพิ่มในส่วนที่ถูกทำลาย การทำรั้วกันตามแนวเขตป่า การทำแนวป้องกันไฟป่า การปล่อยป่าทิ้งไว้โดยไม่ให้คนหรือสัตว์เข้าไปรบกวน กำหนดกฎเกณฑ์ กฎระเบียบ และบทลงโทษ ส่งเสริมการปลูกต้นไม้ในวันสำคัญทางพุทธศาสนา และการทวงต้นไม้โดยใช้ผ้าเหลืองพระห่อหุ้มลำต้นไม้เอาไว้

ความต้องการที่จะให้หน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนช่วยเหลือหมู่บ้าน เพื่อให้สามารถคงอยู่ในสภาพปัจจุบันได้อย่างถาวรและยั่งยืน พร้อมทั้งไม่ทำลาย และช่วยบำรุงดูแลรักษาป่าไม้ ความต้องการดังกล่าวประกอบด้วย การสนับสนุนกล้าพันธุ์ไม้ที่มีคุณภาพ ปัจจัยการผลิต จัดอบรมความรู้เกี่ยวกับป่าไม้ สนับสนุนกองทุนรักษาป่าไม้ การส่งเสริมให้ราษฎรปลูกไม้โตเร็วและไม่ใช้สอยตามหัวไร่ปลายนาเพิ่มมากขึ้น และให้รัฐสนับสนุนอุปกรณ์ดับเพลิงในกรณีไฟไหม้ป่า

(3) ข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะของราษฎรต่อบทบาทที่ควรจะเป็นของหน่วยงานพัฒนาในการอนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้ให้มีความยั่งยืนในระยะยาว

มีหน่วยงานสังกัดกระทรวงต่างๆ ที่เกี่ยวข้องในการดำเนินงาน และส่งเสริมระบบการผลิตของราษฎรในพื้นที่ ดังนี้

กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ มีหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง คือ

- กรมส่งเสริมการเกษตร โดยมีกรมวิชาการเป็นฝ่ายสนับสนุน มีการถ่ายทอดเทคโนโลยีที่เหมาะสมไปสู่เกษตรกร โดยอยากให้มีโครงการจัดหาข้าวพันธุ์ดี มันสำปะหลังพันธุ์ดี และอ้อยพันธุ์ดี มาช่วยเหลือเกษตรกร มีนักวิชาการที่มีความเชี่ยวชาญเฉพาะอย่างมาทำการอบรมเกษตรกรทุกปี อยากให้เจ้าหน้าที่เกษตรตำบลทำงานมีความจริงจังต่อการพัฒนาการเกษตร เพื่อให้เกษตรกรพึ่งตนเองและช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

- **กรมปศุสัตว์** อยากให้มีโครงการเลี้ยงโคนมตามโครงการปรับปรุงโครงสร้างและระบบการเกษตร (คปร.) หมู่บ้านมีศักยภาพทั้งด้านอาหารสัตว์และแหล่งรับซื้อน้ำนมดิบ (อสค.) ห่างจากหมู่บ้านประมาณ 30 กม.

นอกจากนี้ยังต้องการให้หน่วยงานอื่นๆที่เกี่ยวข้องเข้ามาแก้ไขปัญหาในหมู่บ้าน ได้แก่ กรมประมง กรมชลประทาน กรมป่าไม้ กรมพัฒนาที่ดิน สำนักงานปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม (สปก.) และกรมส่งเสริมสหกรณ์

กระทรวงมหาดไทย มีหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง คือ กรมพัฒนาชุมชน กรมการปกครอง สำนักงานเร่งรัดพัฒนาชนบท (รพช.) กรมที่ดิน กรมประชาสัมพันธ์ กรมโยธาธิการ การไฟฟ้าส่วนภูมิภาค ความต้องการอยากให้หน่วยงานเข้ามาแก้ไขปัญหาพื้นฐานด้านแหล่งน้ำ ที่ดิน ถนน ไฟฟ้า สะพาน และการพัฒนาอาชีพ ส่งเสริมการจัดตั้งกลุ่ม

กระทรวงศึกษาธิการ เป็นหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับระบบความเชื่อและจารีตประเพณีของชาวบ้านมากที่สุด โดยเฉพาะการศึกษาในระดับประถมศึกษา การศึกษานอกโรงเรียน มีกรมศาสนาและสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ มีหน้าที่ในการพัฒนาจิตใจและวัฒนธรรม โดยอาศัยวัดเป็นศูนย์กลาง และการส่งเสริมประเพณีของชาวบ้าน

กระทรวงสาธารณสุข เป็นหน่วยงานที่ให้บริการด้านการป้องกันรักษาสุขภาพของประชาชน มีโครงการสาธารณสุขมูลฐาน กองทุนยาและเวชภัณฑ์ กองทุนสุขภาพ การฝึกอบรมผู้นำสาธารณสุข

กระทรวงอุตสาหกรรม เน้นด้านการฝึกอาชีพหัตถกรรมและอุตสาหกรรมแก่ชาวบ้าน พร้อมกับการสำรวจและพัฒนาแหล่งน้ำบาดาล

กระทรวงพาณิชย์ มีการเข้าร่วมแก้ไขปัญหาด้านการตลาดพืชผลการเกษตรในระดับท้องถิ่น โดยจัดตั้งร้านค้าในหมู่บ้าน

มีโครงการ “น้ำพระทัยจากในหลวง อีสานเขียว” ของกองทัพบก ทหารกับการพัฒนาชนบท เมื่อ พ.ศ.2531 เน้นเรื่องการปลูกป่า การพัฒนาแหล่งน้ำ และการพัฒนาอาชีพ

นอกจากนี้มีธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ (ธ.ก.ส.) เข้ามาเพื่อแก้ไข ปัญหาหนี้สินในชนบท และสนับสนุนเงินทุนด้านการเกษตรของเกษตรกร

5. ข้อเสนอแนะเพื่อการพัฒนา

จากการวิเคราะห์ผลการวิจัยและการทบทวนแนวความคิด รวมทั้งผลการ วิจัยที่เกี่ยวข้อง สามารถกำหนดแนวทางพัฒนาเพื่อความยั่งยืน และการดำรงอยู่ของ ทรัพยากรป่าไม้ และราษฎรที่อาศัยอยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติ ดังนี้

5.1 ควรกำหนดและจัดทำขอบเขตของที่ตั้งหมู่บ้าน ที่ทำการเกษตรของ หมู่บ้านและของราษฎรแต่ละราย พร้อมทั้งเขตแนวของป่า ให้สามารถมองเห็นได้อย่างชัดเจน เช่น การปลูกต้นไม้โตเร็วเป็นทิวแถว หรือทำท่อนคันดิน หรือปักหลักเขตที่มีขนาด ใหญ่ ทำป้ายบอกแนวเขตป่าไม้ เพื่อให้ราษฎรได้มองเห็นและรับรู้ถึงขอบเขตของพื้นที่อยู่ อาศัย ที่ทำกิน ซึ่งเป็นการป้องกันการบุกรุกป่าเพิ่มเติม

5.2 ควรจัดตั้งและเสริมสร้างความเข้มแข็งแก่คณะกรรมการหมู่บ้าน และ ผู้นำชุมชน รวมทั้งกลุ่มเยาวชนในหมู่บ้าน ทางด้านทักษะในการจัดการองค์กร การบริหาร และจัดการ การวางแผนและดำเนินการบูรณะฟื้นฟูอนุรักษ์พัฒนา และใช้ประโยชน์จาก ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ด่านดิน ป่าไม้ แหล่งน้ำ พัฒนาผู้นำเหล่านั้นเป็นนัก พัฒนาที่มีความเข้มแข็ง ขยันหมั่นเพียร ทำงานอย่างจริงจัง เน้นพฤติกรรมที่เป็นประโยชน์ ต่อส่วนรวมเป็นอย่างสูง และมากกว่าประโยชน์ต่อส่วนตนและพวกพ้อง พร้อมทั้งมีการ ประชาสัมพันธ์กับประชาชนอยู่เสมอ เพื่อแรงจูงใจให้ชาวบ้านทุกหมู่เหล่า และทุกเพศทุกวัย ได้ตระหนักและมองเห็นคุณค่าประโยชน์ของทรัพยากรป่าไม้ แหล่งน้ำ และโทษภัยที่จะต้องเกิด ขึ้นกับตัวเขาเองและต่อส่วนรวมเมื่อพื้นที่ที่เขาอาศัย

5.3 ควรให้อำนาจแก่ประชาชนมีส่วนร่วมในการรับรู้ ตัดสินใจ และ ดำเนินงานทุกขั้นตอน รวมทั้งร่วมเสนอความคิด ร่วมสำรวจวางแผน กำหนดขอบเขต ป้อง กัน จัดสรร ควบคุมอนุรักษ์ฟื้นฟูพัฒนาทรัพยากรป่าไม้ วางแผนผลิตทางการเกษตร โดยใช้ กระบวนการวางแผนและดำเนินการใช้ที่ดินแบบมีส่วนร่วม (PLP) พร้อมทั้งร่วมกันกำหนด ระเบียบเพื่อใช้เป็นข้อบังคับและข้อห้ามมิให้ตัดทำลายต้นไม้ และห้ามการรุกล้ำเพื่อยึดครอง พื้นที่เป็นสมบัติส่วนตัว พร้อมทั้งกำหนดค่าปรับไหมเอาไว้ใช้ลงโทษกับผู้กระทำผิดด้วยการ ผ่าฝืนกฎระเบียบที่กำหนดไว้ ทั้งบุคคลภายใน และโดยเฉพาะบุคคลจากภายนอก ถ้ามีความ จำเป็นต้องตัดผู้ตัดจะต้องขออนุญาต ชี้แจงจุดมุ่งหมายในการนำไม้ไปใช้ประโยชน์ ราษฎร รายใดที่ขายที่ดินที่จัดสรรให้ที่ดินนั้นควรยึดคืน และตกเป็นที่ดินสาธารณะของชุมชน

5.4 ควรดำเนินการเสริมความรู้และสร้างจิตสำนึกในการรักษา และหวงแหนทรัพยากรสมบัติที่เป็นทรัพยากรธรรมชาติป่าไม้และสิ่งแวดล้อม พัฒนาที่ดินให้เกิดประโยชน์สูงสุดตามศักยภาพ และยั่งยืนแบบสมดุล ไม่ให้มีการรื้อถอนเคลื่อนย้ายถิ่นที่อยู่ชายที่ดินทำกินให้นายทุน แล้วรื้อถอนบุกรุกไปหาตัดต้นไม้เปิดป่าใหม่เพิ่มเติม รวมทั้งความรู้เกี่ยวกับประโยชน์ของทรัพยากรป่าไม้ การบำรุงรักษา การอนุรักษ์ฟื้นฟู และโทษภัยของการไม่มีทรัพยากรป่าไม้

5.5 ควรมีการวางแผนและดำเนินการอย่างผสมผสานระหว่างหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะกรมป่าไม้ กรมส่งเสริมการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ และกรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย ในการบูรณะฟื้นฟูอนุรักษ์พัฒนาทรัพยากรป่าไม้ และทรัพยากรอื่น ๆ การปลูกป่าฟื้นฟู การส่งเสริมการเกษตรที่อาศัยระบบวนเกษตรและแบบผสมผสาน การอนุรักษ์พัฒนาและใช้ประโยชน์ทรัพยากรดิน น้ำ การพัฒนาอาชีพนอกภาคการเกษตร เริ่มต้นด้วยการวิเคราะห์ระบบนิเวศเกษตรและวิเคราะห์ชุมชน รวมทั้งปัญหา ความต้องการ รวมถึงสาเหตุที่มาของปัญหา ความต้องการ ตลอดจนความจำเป็นในการพัฒนา

5.6 ควรส่งเสริมการเพิ่มผลผลิตต่อไร่และสัตว์เลี้ยง เช่น โคเนื้อ ไก่พื้นเมือง ซึ่งเป็นการเพิ่มประสิทธิภาพในการผลิต และลดต้นทุน ด้วยการจัดสร้างและหาแหล่งน้ำให้มีความเพียงพอเพื่อการบริโภคและอุปโภค และเพื่อการเกษตร เพราะขาดแหล่งน้ำ โดยเฉพาะเพื่อการเกษตรในฤดูแล้ง พร้อมทั้งให้บริการความรู้ วัสดุอุปกรณ์ที่จำเป็นในการผลิตอย่างเพียงพอ รวมทั้งส่งเสริมและสนับสนุนให้มีการปลูกไม้ผลยืนต้นชนิดที่มีความเหมาะสมกับสภาพดิน ภูมิอากาศ ภูมิประเทศ และมีตลาดหรือมีโรงงานอุตสาหกรรมยอมรับ

5.7 ควรพัฒนาอาชีพอย่างอื่นนอกการเกษตรในหมู่บ้านร่วมกับ มิใช่มุ่งเน้นพัฒนาอาชีพการเกษตรอย่างเดียว เพื่อให้ชุมชนอยู่รอด หรืออาจเป็นรายได้หลักหรือรายได้เสริม เช่น อาชีพจักสาน ทอผ้า งานบริการอื่น ๆ เป็นต้น เป็นการพัฒนาอาชีพทดแทนอาชีพการเกษตร ช่วยลดจำนวนบุคคลในภาคการเกษตรลง ทำให้มีการลดการพึ่งพิงป่าและลดการบุกรุกที่ดินป่าไม้ได้เป็นอย่างดี

5.8 ควรส่งเสริมและสนับสนุนให้มีการปลูกป่าเศรษฐกิจ เช่น ไม้ใช้สอย โตเร็ว และไม้เศรษฐกิจโตช้า เช่น ไม้ประดู่ ไม้มะค่า ไม้แดง ไม้สัก เป็นต้น ที่แทนการปลูกพืชไร่ ต้องคำนึงถึงความเหมาะสมของภูมิประเทศและภูมิอากาศ ซึ่งเป็นการรื้อฟื้นและเพิ่มพื้นที่ป่าไม้ หรือพื้นที่สีเขียวให้กับพื้นที่อีกส่วนหนึ่ง ซึ่งสามารถปลูกต้นไม้เหล่านี้ในพื้นที่บริเวณหัวไร่ปลายนาของแต่ละบุคคล หรือพื้นที่สาธารณะของหมู่บ้าน หรือในพื้นที่ป่าไม้ ในวันสำคัญพิเศษ เช่น วันเฉลิมพระชนมพรรษา วันนักขัตฤกษ์ วันขึ้นปีใหม่ วันเข้าพรรษา

รวมทั้งวันแต่งหรือวันครบรอบวันแต่งงาน เป็นต้น หรือใช้ความเชื่อเข้าช่วย เช่น การทอดผ้าป่าต้นไม้ เป็นต้น

5.9 ควรมีการวางแผนและดำเนินร่วมกันอย่างเป็นระบบของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการแก้ไขปัญหาระบบการกำลังประสบอยู่อย่างรุนแรง ได้แก่ ปัญหาการขาดแคลนน้ำเพื่อการเพาะปลูก การขาดแคลนแรงงาน ปัจจัยการผลิตราคาแพงและหาซื้อยาก โรคแมลงและสัตว์ศัตรูพืช ดินมีความอุดมสมบูรณ์ต่ำ ตลาดผลผลิตตกต่ำและไม่มีเสถียรภาพ